

ZAŽIVJETI ILI PREŽIVJETI?

NADA BEROŠ □ Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb

IM 41 (1-4) 2010.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

sl.1. Radionica u Zbirci Richter, uz interaktivni CD ROM *Avanture Vita i Nade*, 2009.

Premda mnogi još uvijek na umjetničke muzeje gledaju kao na getoizirani prostor za elitnu manjinu, muzej je prije svega javni prostor jer posjeduje potencijal pokretanja dijaloga u društvu. Upravo se tom idejom vodimo i u Pedagoškom odjelu Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu, koji prostore Muzeja, uz pomoć svojih *agenta*, stvarno i virtualno nastoji premjestiti izvan njegovih fizičkih granica, *ubacujući* se u mnoge formalne i neformalne oblike obrazovanja pojedinaca i skupina u lokalnoj i široj zajednici. Značenje i važnost muzeja ne želimo vrednovati samo ekonomskim pokazateljima, nego i time koliko aktivno sudjelujemo u društvenoj sredini, tj. time koliko se Muzej, simbolično ili stvarno, sukobljava s postojećim predrasudama i u kojoj mjeri pokretač ideja, rasprava i inicijativa koje nužno ne moraju rezultirati povećanim prihodom u muzejskoj blagajni. Mnogi današnji muzeji postali su *regeneratorima zajednice*, i to ne samo u gospodarskom smislu. Tu ulogu sebi priželjuje i zagrebački MSU, a kratka rekapitulacija događanja

u proteklih deset mjeseci od njegova otvorenja poslužit će za provjeru njegova puta prema tom cilju.

Novi prostor - novi teren

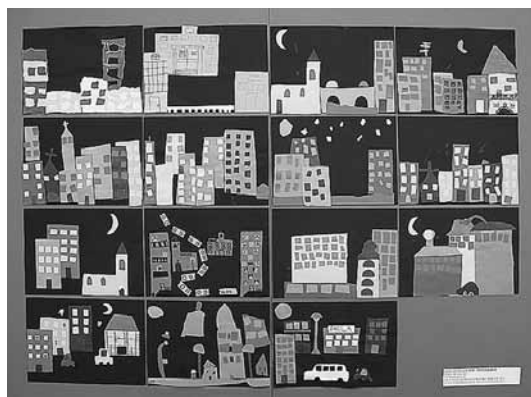
Preseljenjem u novu zgradu arhitekta Igora Franića, u novi dio grada, preko Save, svojevrsne razdjelnice između povijesne jezgre i Novog Zagreba, čija je gradnja započela nakon Drugoga svjetskog rata u tipičnome - *razvodnjenom* i jeftinom - kasnomodernističkom arhitektonskom slogu kakav u to vrijeme nalazimo i u drugim socijalističkim zemljama, Muzej je nužno preuzeo drukčiju ulogu od one koju je imao dok je više od pola stoljeća bio smješten u staroj povijesnoj jezgri na Gornjem gradu (od 1954. do 2009.), okružen brojnim drugim muzejima, kao i najvažnijim ustanovama kulturne i političke moći.

Novi Zagreb, uglavnom percipiran kao velika spavaonica, u kojemu jedva ima kakvih kulturnih sadržaja, kina,

Napomena: Tekst donosi izlaganje kolegice Nade Beroš s internacionalne tematske konferencije *Art Education - the Art of Education. Forum for Museums, Galleries and Art Institutions*, održane u Genshagenu, u Njemačkoj, 13. - 15.10.2010.

sl.2. i 3. Radovi djece i mladih s fotografske i slikarske radionice uz izložbu *Gilberta & Georgea*, u okviru izložbe *Moj kvart, moj planet*, MSU, 2010.

kazališta, galerija - izgradnjom MSU-a dobiva novo središte, koje bi već *po defaultu* trebalo oživjeti odnosno regenerirati zajednicu, i u gospodarskome i u kulturnom smislu.

Razmotrimo činjenice. Muzej je svojom selidbom u novu zgradu, zauzevši prostor ukupne površine 15 000 m², na vrlo prometnom raskrižju Novog Zagreba, morao, prema riječima jednog kritičara, ponajprije bezbolno prijeći s igre malog nogometa na nešto što sliči Camp Nouu ili San Siru. Među ostalim aktivnostima u novom MSU-u, i programska djelatnost Pedagoškog odjela sada je nužno dobila drukčije konture i proporcije. No nije riječ samo o promjenama u fizičkim proporcijama aktivnosti. Velika mjera zahtijeva i drukčiji pristup i metodologiju.

I brojevi su rezultati drukčiji. Stoga nimalo ne čudi što smo u prvih deset mjeseci od otvorenja nove zgrade (11. prosinca 2010.) samo u sklopu Pedagoškog odjela (s jednim i pol zaposlenikom!) organizirali više od 150 različitih programa, ne ubrajajući u to redovita besplatna

stručna vodstva. Broj posjetitelja uključenih u različite oblike edukativnih aktivnosti premašuje 10 000, od ukupno oko 200 000 posjetitelja iz zemlje i inozemstva. Premda nas velik broj posjetitelja uključenih u nove programe edukativnih aktivnosti veseli, velik broj nipošto ne znači cilj sam po sebi. Štoviše, držim da je u razdoblju koje slijedi potrebno još intenzivnije i sustavnije poraditi na programima za one skupine pojedinaca u lokalnoj i široj zajednici koje nikada ne posjećuju muzeje jer oni nisu njihovo "prirodno stanište".

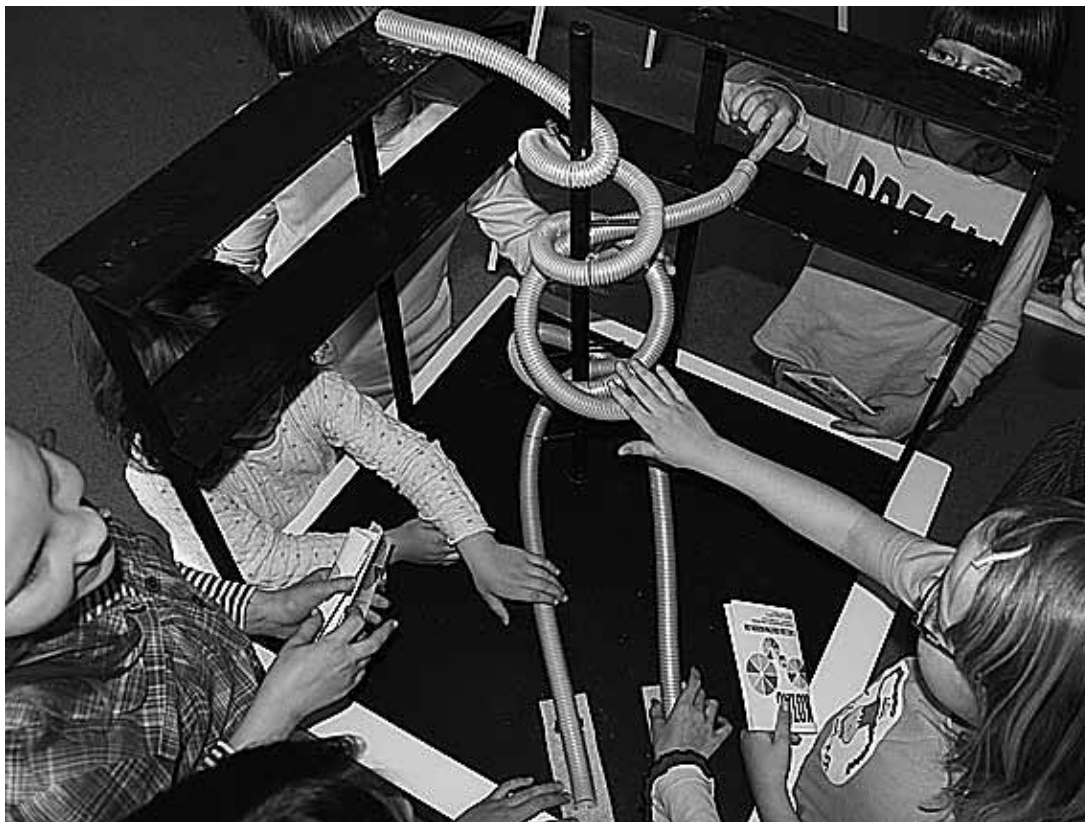
Kako se nositi s kritikama

Drugo, moramo se naučiti nositi s primjedbama pojedinih kritičara koji, paradoksalno, ističu činjenicu kako je MSU kapitalni objekt kulture koji se pretežito temelji na novcu poreznih obveznika, pa bi stoga trebao biti odgovoran najširim slojevima publike i prilagoditi se njihovim potrebama. Osim toga, očekuju da muzej suvremene umjetnosti i dalje bude eksperimentalna, radikalna institucija, uvijek ispred svoga vremena...

Muzej bi trebao biti zagovornikom društva koje vodi brigu o javnom dobru, pa je prema tome kritičan prema procesima koji vode propadanju takvoga društva, osjetljivoga na socijalnu problematiku. Istodobno, od muzeja se očekuje da se uključi u kulturnu industriju kasnog kapitalizma, da osigura visoke prinose od posjeta, prodaje ulaznica, kataloga, dizajnerskih predmeta u muzejskom dućanu, prometa u muzejskom restoranu i kafićima...

Između elitnog geta i socijalne ustanove

Pišući o pedagoškim programima MSU-a prije desetak godina, svoje sam izlaganje naslovila *Između elitnog*

sl.4. Maketa Dvostrukog tobogana uz radionicu modeliranja za slabovidnu djecu, MSU, 2010.

geta i socijalne ustanove. U njemu sam željela naglasiti promjenu paradigme u politici MSU-a posljednjih dvadesetak godina. I dok je sve do kraja 1980-ih Muzej - slično kao i mnogi takvi muzeji u regiji i Istočnoj Europi, koji su bili financirani isključivo iz državnog proračuna - bio pošteđen zahtjeva za komercijalizacijom i masovnom posjećenošću i djelovao kao svojevrsni elitni geto za visokoobrazovanu publiku, posljednjih se desetljeća, u posve promijenjenoj društvenoj klimi, našao pred novim iskušenjima.

Strah da bi se MSU u novoj zgradi mogao pretvoriti u *mainstream* instituciju ili u neko zastrašujuće čudovište, nekakav "kabinet čudesa" u kojemu se znanstvene spoznaje serviraju na popularan i uzbudljiv način kao u kakvom zabavnome, tematskom parku, naravno, legitiman je. Kako izbjeći zamke dodvoravanja širokoj publici, a k tome je na zabavan i kritički način educirati?

Oslanjajući se na iskustva iz prethodnog desetljeća, kada je Muzej, premda u restriktivnim materijalnim i prostornim uvjetima, uspješno eksperimentirao s različitim oblicima edukacije "u" muzeju i "izvan" njega, s muzejskom i nemuzejskom publikom, već od prvog dana otvorenja nove zgrade pokrenuli smo nove programe pod zajedničkim imenom *eduakcija*.

Tom disleksičnom tvorbom želim naglasiti riječ *akcija* jer je bit tih programa akcija, događanje, razmjena, kretanje. Većina programa *eduakcije* kratkoga je trajanja, obilježje im je pomalo invazivan prepad u prostor Muzeja te brzo i učestalo mijenjanje. Mnogi od tih programa

komplementarni su s već postojećim edukativnim programima kakvi su interpretativni tekstovi zidnih legendi, tekstovi u publikacijama-vodičima (*highlights*) i audio-vodičima koji prate tzv. stalni postav *Zbirke u pokretu*. Muzej, naime, prvi put u svojoj povijesti ima stalni postav koji kolega Tihomir Milovac i ja, kao njegovi autori, radije nazivamo *Zbirkama u pokretu*, kako bismo naglasili metodologiju neprestane promjene unutar pojedinih cjelina. Upravo su stoga i mnogi edukacijski programi definirani u skladu s tom promjenjivom prirodom postava i suvremene umjetnosti općenito.

Prvi cilj koji smo postavili u Pedagoškom odjelu bilo je stvaranje standarda jer je tek nakon uspostave standarda moguće prepoznati *odstupanje od norme* i kreirati pedagoške programe koji će se temeljiti na razlikovnosti i inovaciji. Osnovni elementi tog standarda bili su, osim redovitih besplatnih stručnih vodstava i vodstava posebno naručenih za grupe posjetitelja (na hrvatskome i engleskom jeziku), osmisliti i redovite programe *U fokusu*, kojima se tematiziraju nova djela u postavu, *Tematske šetnje* (vezane za određene ideje i teme u suvremenoj umjetnosti) i vodstva *Mojim očima* (neformalna vodstva mladih volontera koji se obrazuju putem kontinuiranih programa radionica *Kako gledati suvremenu umjetnost* i pripremaju se za samostalna vodstva mladih posjetitelja). Za posebne, profesionalne grupe posjetitelja, nastavnike i profesore likovne kulture, studente umjetnosti i povijesti umjetnosti otvorili smo *Nulti sat*, program konzultacija i sastanaka, svakoga dana između 13 i 14 sati. Za buduće mlade profesionalce potaknuli smo program

sl.5. *Venera, Mars i Saturn s krova MSU-a*, radionice za djecu i vodstvo uz "svemirske radove" u stalnom postavu, 2010.

sl.6. *Venera, Mars i Saturn s krova MSU-a*, u suradnji s Tehničkim muzejom, 2010.

pod nazivom *Artists-in-progress*, koji osmišljavaju i vode sami umjetnici. Za osobe s invaliditetom redovito ostvarujemo program nazvan *Pristup (Access)*, u koji se uključuju osobe s tjelesnim invaliditetom te osobe oštećena vida i sluha, a izvodimo ga uz pomoć profesionalnih udruga koje se brinu o invalidima. Za posjetitelje treće životne dobi uz naše posebne projekte organizirali smo program *60+*, koji nastojimo razvijati putem međugeneracijskog dijaloga.

Posebno nam se važnim čini program volontiranja pod nazivom *Volim-Voliš-Volimo MSU*, u koji je uglavnom uključena studentska populacija, ali i nekoliko odraslih osoba (u programu za invalide). Do sada je u brojne programe bilo uključeno 120 volontera (primjerice, u Noći muzeja, kad je MSU posjetilo 32 000 osoba, asistiralo je 30 volontera).

Od svih *edukacija* najposjećenije su kreativne radionice vikendom, a namijenjene su djeci od predškolske do tinejdžerske dobi. Unutar obiteljskih vikenda osmislili smo različite cikluse poput onih *Kod kuće je najgore* i *Hoću van!* - programe koji se ostvaruju u vanjskom prostoru i u okolini Muzeja kada to dopuštaju vremenske prilike, a namijenjeni su najmlađim posjetiteljima.

Nekoliko je *edukacija* preraslo u projekte koji traju nekoliko mjeseci. Takav je bio *Tobogan - kotač budućnosti*, projekt kojim smo djeci željeli predstaviti višeslojnost skulpture Carstena Hollera *Dvostruki tobogan*, postavljene u vanjskom prostoru MSU-a, koja je omiljeno mjesto mlađeg naraštaja u našem postavu. Projekt se tijekom travnja i svibnja 2010. provodio unutar sedam radionica: tehničke, strip, modne radionice i radionice modeliranja, u koju smo uključili slijepu i slabovidnu djecu, za koju smo također izradili i maketu Höllera *Dvostrukog tobogana* u mjerilu 1:50.

Toplo vrijeme omogućilo je da već sredinom travnja počnemo predstavljati projekte u vanjskom prostoru, kao i umjetnička djela koja su postavljena na krovnim terasama MSU-a, u ciklusu koji smo nazvali *Radovi na visini*.

Koliko god su ti programi bili dobro posjećeni, izvorno nisu bili zamišljeni za masovnu publiku, pa, sukladno tome, nisu bitno pridonijeli masovnom posjetu Muzeju, a time ni prihodu od ulaznica, imperativu koji se u vremenima gospodarske krize postavlja kao osnovni cilj u hrvatskim muzejskim ustanovama.

Vrelo ljeta 2010. bilo je osobito teško i izazovno. Recesijske mjere štednje - od smanjenja broja zaposlenih,

osobito vanjskih suradnika, do restriktivnog izdvajanja za programe - osjetili su svi odjeli, pa i Pedagoški. Pitanje kako *oživjeti*, tj. pokrenuti zajednicu nužno se pretvorilo u pitanje kako *preživjeti* a pritom ne pasti ispod već dosegnutoga kvalitativnog standarda. Na nj je Uprava MSU-a odgovorila programima u kojima je kriterij tržišnog poslovanja vrlo bitan, ali se pažljivo odabiru partnerstvo i program. Tako se multimedijaska dvorana Gorgona, s gledalištem za 220 posjetitelja, u kojoj su se do sada održavale kazališne i filmske predstave i festivali novih medija u organizaciji MSU-a, otvorila za repertoarno art kino *Metropolis* i za program visokoselektiranih i ekskluzivnih filmskih projekcija.

Edukacijska dvorana *Školica* u večernjim je satima mjesto na kojemu se održavaju plesni i dramski tečajevi, u suradnji sa Zagrebačkim kazalištem mladih, s kojim smo već prije surađivali u neprofitnim, edukativnim projektima. Uskoro započinjemo i suradnju s trgovačkim centrom Avenue Mall, iz susjedstva MSU-a, uvođenjem programa radionica za mlade, koje, među ostalim, kritički tematiziraju shoppingholiju među mladima.

Suradnjom Pedagoškog odjela, Odjela PR-a i marketinga osmišljen je i niz programa koji - prema prokušanoj formuli - educiraju i zabavljaju istodobno. Nastojeći i u sparne gradske ljetne dane i noći privući što više posjetitelja čiji interes nije isključivo suvremena umjetnost, započeli smo suradnju s drugim zagrebačkim muzejima. U suradnji s Tehničkim muzejom realizirali smo program *Venera, Mars i Saturn s krova MSU-a*, u kojemu smo kratka izlaganja stručnjaka za široku publiku i kreativne

sl.7. "Na Keglič", suradnja Zbirke Richter s Centrom za kulturu i film 'Črnomerec' i lokalnom zajednicom.

sl.8. Stručno vodstvo osoba oštećena sluha uz pomoć prevoditelja na znakovni jezik, 2011.

sl.9. Vodstvo mlade volonterke MSU-a mladih posjetitelja u programu *Mojim očima*, 2010.

radionice za najmlađe povezali s djelima iz stalnog postava MSU-a s tematikom svemira. Nastavak je bio na krovu Muzeja, odakle su posjetitelji, uz stručno vodstvo voditelja planetarija Tehničkog muzeja, teleskopom promatrali pojavu planeta na ljetnom nebu. Te večeri, 15. srpnja, od 16 do 23 sata okupilo se 730 ljudi koji su bili spremni platiti sniženu cijenu muzejske ulaznice za taj poseban program na jednoj od najatraktivnijih krovnih terasa u gradu, nastavljajući se družiti do kasno u noć uz glazbu te filmske i glazbene spotove s temom svemira.

Paralelno, i *edukacijski* programi uz izložbu Gilberta i Georgea *Jack Freak Pictures* nametnuli su nam brojne probleme - od terminskih do sadržajnih. Naime, izložba je održana u vrijeme školskih praznika (od 12. lipnja do 12. rujna 2010.), kada je školski posjet djece i mladih teže organizirati, no uspjeli smo u dvadesetak radionica različitih sadržaja, namijenjenih različitim dobnim skupinama i na različitim lokacijama uključiti oko 300 mladih sudionika (od 4 do 30 godina). Kulminacija je bio projekt *Moj kvart - moj planet*, čije su se radionice održavale u suradnji s osam centara za kulturu grada Zagreba. Održavale su se tijekom ljeta u različitim zagrebačkim četvrtima u kojima su sudionici, baš kao što to čine Gilbert i George s londonskim East Endom, detaljno prikazali svoje kvartove crtežom, kolažem, filmom, fotografijom, kazališnom predstvom... i predstavili ih na velikoj zajedničkoj izložbi radova u *Školici* MSU-a. Projekt je paradigmatičan primjer uključivanja lokalne zajednice, koji valja pohvaliti i zbog velikog entuzijazma svih suradnika iz centara za kulturu grada Zagreba. Upravo zahvaljujući njima, bilo je i moguće napraviti tako sveobuhvatan projekt uz iznimno malo novca.

sl.10. Fotografija muzejsko-edukativne akcije *Dodir* (Slagalice - riječi i slike u MSU); detalj uz rad *Tangram*, švedskog umjetnika Luce Freia, travanj-svibanj, 2011.

sl.11. Fotografija s radionice uz Kožarićevu izložbu *Preko crte*, ljeto 2011.

Uz izložbu Gilberta i Georgea i njihov ciklus *Ginko*, organizirali smo *Ginko događaj*, koji nas je povezao s Hrvatskim prirodoslovnim muzejom, okupivši 250 posjetitelja koji su iz kratkih i vizualno dojmljivih prezentacija stručnjaka saznali brojne detalje o ginku u botanici, umjetnosti, drevnoj kineskoj medicini i kulturi zdravog življenja, a usto su, zahvaljujući sponzorima, degustirali ginko čaj i dobili vrijedne ginko nagrade.

Sljedeću temu - *Mit o Eldoradu*, koja nam se nametnula u sklopu priprema za izložbu bosansko-njemačke umjetnice Danice Dakić, obradit ćemo u suradnji s Etnografskim muzejom. U želji da u svoje programe uključimo manjinske skupine, jedan od partnera u tom projektu bit će nam udruga *Romi za Rome*.

Bliži se zima, i bez obzira na sve recesijske teškoće, MSU i dalje želi ostati ugodan prostor za sve posjetitelje. Predvorje Muzeja rado vidimo kao dnevni boravak Novog Zagreba, kao besplatan prostor za sve (koji, doduše, sve češće moramo iznajmljivati različitim tvrtkama za njihove prijemove). Prošle zime, koja je bila vrlo hladna i duga, u tom sam predvorju znala primijetiti beskućnike sklopčane u skupim dizajnerskim foteljama, kojima je Muzej tako pružio nekoliko sati topline u danu. Nela-godu koju sam osjećala zbog nemogućnosti da učinim nešto korisno za njih, prenijela sam kolegi rekavši mu da želim osmisliti neki edukativni program za beskućnike. Malo u šali, malo u zbilji, kazao mi je da jedino što mogu učiniti za njih jest - nahraniti ih.

Kao nepopravljivi idealist, vjerujem da Muzej može učiniti više. S tom namjerom pozvala sam na suradnju umjetnika Igora Grubića. U umjetničko-edukativni projekt radnog naslova *Golubovi-listonoše* želimo uključiti marginaliziranu i osiromašenu zajednicu umirovljenika,

koja redovito posjećuje otvorenja izložaba isključivo zbog besplatnog jela i pića na domjencima za uzvanike. Upravo s tom grupom posjetitelja, koja postoji u svim sredinama, a u Češkoj je nazivaju "golubovima", želimo započeti neki drugi oblik uzajamnosti, pripremiti ih za neke male zadaće s kojima bi se dobro nosili i osjećali se korisnima. Sve teče sporo, ali i nenasilno. Gospođa Marija, umirovljenica, posljednjih je mjeseci stalna gošća svih događanja u MSU-u, za koja sada dobiva pozivnice i ne bježi više od muzejskih čuvara. Ostaje otvoreno pitanje: je li i ovdje riječ o instrumentalizaciji *drugoga* pod krinkom umjetničkog projekta ili o stvarnoj želji da se pri-donesu makar i malom boljitku u životu tih pojedinaca? U svakom slučaju, bit će to ne samo test tolerancije za muzejske djelatnike i muzejske posjetitelje, nego i proces uzajamnog učenja: kako preživjeti, sve više postaje zajedničko pitanje mnogih društvenih skupina.

Primljeno: 11. veljače 2011.

TO REVIVE OR TO SURVIVE?

Although many people still look at art museums as ghetto spaces for an elite minority, the museum is above all a public space, because it possesses a potential to start off a dialogue in society. This is the idea that guides the education department of the Museum of Contemporary Art in Zagreb, which attempts to move the spaces of the museum, with the use of its agents, virtually and really outside its own physical borders, being inserted into many formal and informal forms of education of individuals and groups in the local and wider community. The importance and meaning of the museum should not be assessed only by economic indicators, but also by how much we actively take part in the social setting, i.e. how much the museum, symbolically and really, takes issue with existing prejudices and the extent to which it generates ideas, debates and initiatives that do not necessarily have to result in increased box office takings. Many of today's museums have become regenerators of their communities, and not just in an economic sense.

The Zagreb Museum of Contemporary Art has taken this role upon itself; the short recapitulation of events in the last ten months since its opening given by the author in this article is in fact a confirmation of his path towards this objective.